

прикраса або ілюстрація тексту. На нашу думку, він може повністю замінити частину тексту і сприятиме розвитку умінь та історичного мислення учнів. Так само прив'язаними до змісту конкретної теми мають бути і історичні карти. З цієї точки зору нам здається оптимальним розміщення карт безпосередньо у тексті параграфа з обов'язковою постановкою завдань на осмислення просторового виміру історичного процесу і використання картографічного матеріалу у визначених місцях тексту.

Завжди складною проблемою для авторів підручників залишається значний обсяг навчального матеріалу, який відповідно до програм має бути вміщено у підручнику. Особливо актуальною вона є, наприклад, у 11 класі, де з року в рік зростає кількість подій, що вивчаються в курсі. Адже історики намагаються включити в цей курс все, що відбувається в країні щорічно, але нічого не викидаючи з попереднього. Одним із виходів може бути зміна способу подання другорядного, але необхідного для розуміння взаємозв'язків подій і процесів матеріалу, наприклад, виклад його у вигляді таблиці, схеми, діаграми тощо.

Звичайно цей підхід не знімає повністю завдання скорочення підручника (програми) за умов його інформаційної перевантаженості. Знов і знов, виконуючи завдання відбору історичного матеріалу, ми маємо ставити перед собою запитання: що ми вивчаємо, навіщо наші учні мають опанувати цей матеріал, чи є він важливим для них сьогодні, яким чином ми повинні представити його у підручнику.

Завершуючи, зауважу, що доволі часто можна почути від людей фразу: скільки можна переписувати ці підручники з історії?!". Однак підручники переписуються завжди, і не тому навіть, що певною мірою оновлюється історична інформація у науці, а тому, що ланцюг історичного часу від минулого до сьогодення постійно зростає, що потребує розгляду історичного процесу під новими і новими кутами з іншими акцентами. Як писав з цього приводу В.Вернадський, нові покоління людей завжди будуть переписувати історію, оскільки вони хочуть побачити у ній розв'язання своїх сьогоднішніх проблем. Крім того, створити ідеальний підручник один раз і назавжди ще не вдавалось нікому. В найкращому випадку ми можемо говорити про сучасний або адекватний сучасним вимогам підручник з історії.

УДК 37.02

П.С. Коріненко

ВИКЛАД ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ. В СУЧАСНОМУ ПІДРУЧНИКУ

У статті розглянуто дві проблеми щодо висвітлення їх у сучасному підручнику з історії України: проблему революцій та державності в історичній долі українського народу, а також представлено деякі роздуми автора стосовно методики викладу історії України ХХ – початку ХХІ ст. в сучасному підручнику.

In clause it is considered two problems that their findings-out in the modern textbook on history of Ukraine concern: a problem of revolution and statehood in historical destiny of Ukrainian people, and also it is presented some reflections of the author concerning a technique of teaching of history of Ukraine XX – beginnings XX an item in the modern textbook.

За роки незалежності України науковці і вчителі підготували та опублікували чимало підручників, посібників для учнів і студентів з історії України [1]. Вони написані, як правило, з використанням нових або маловідомих джерел, у них містяться нові оцінки багатьох історичних подій, а також державних діячів. Це є свідченням того, що підручникотворення знаходиться на новому, вищому рівні розвитку.

Історія України ХХ – початку ХХІ ст. – це епоха революцій (їх було 8), двох світових воєн, громадянської війни, це трагічні роки трьох голодоморів; це тривалі політичні репресії органів радянської влади, особливо щодо української інтелігенції; це реалізація ідеї соборності українських земель; це прорив у науково-технічному прогресі, підвищення освітнього та культурного рівня людей; це роки трудового і бойового героїзму мільйонів українців; це час здобуття і розбудови незалежної держави Україна. Кожна із названих проблем перебуває в полі зору українських учених і знаходить своє відображення в монографіях, підручниках та посібниках з історії України, є предметом обговорення на наукових конференціях, в засобах масової інформації тощо.

У даній статті автор розглядає лише дві проблеми щодо висвітлення їх в сучасному підручнику з історії України: проблему революцій та державності в історичній долі українського народу. Автор має намір висловити також деякі роздуми щодо методики викладу історії України ХХ – початку ХХІ ст. в сучасному підручнику.

Упродовж ХХ – початку ХХІ ст. українці були учасниками 8-ми революцій, у тому числі народно-демократичної революції 1905-1907 рр., Лютневої революції 1917 р., Жовтневої революції 1917 р., Української народно-демократичної революції 1917-1919 рр, національно-демократичної революції 1918-1919 рр. в Західній Україні, соціалістичної революції 1919-1920 рр. в Наддніпрянській Україні, антикомуністичної революції 1991 року і “Помаранчевої революції” 2004 року. Загальновідомо, що революції створюють передумови поступу суспільства вперед, надають шанс для вирішення національно значимих проблем. Однак, як засвідчує наш досвід, можливості не завжди перетворювалися в реалізацію поставлених завдань, інколи революції призводили до трагічних наслідків. Як бажано в підручнику з історії України висвітлювати революції, що мали місце в минулому? На наш погляд, не варто допускати надмірної політизації, особливо щодо визначення кількості учасників революції, їхньої підтримки тієї чи іншої політичної сили. Треба враховувати, що під час революції суспільство ділиться навпіл та інколи, як це було в нашій історії, протистояння переростає в громадянську війну. Звідси випливає те, що описувати революційні процеси варто таким чином, щоб не припускати категоричності у висновках. У 1917 році українство надало революції національної ознаки. М. Грушевський, діячі УНР хотіли здійснити революцію у складі російської демократичної республіки. Гетьманат же оцінюється в сучасній історичній літературі як гальмо, спроба реставрувати дореволюційні порядки.

Чимало сучасних істориків намагається визначитись щодо причин поразки української народно-демократичної революції, справедливо стверджують, що основною із них була бездержавність українців. Українське селянство вело боротьбу в основному за землю, національні меншини проявляли байдужість до національних проблем українців або становилися вороже. Не мали українці в ту добу єдиного національного лідера. Держави Антанти не захотіли визнавати УНР як самостійне державне утворення. Попри ці негативні прояви позитивним для тієї доби маємо визнати факт відродження ідеї соборності України, яка з тих пір уже ніколи не зникла зі свідомості українців.

1917-1920 рр. – це час народження нового і руйнації старого. Тоді наше суспільство мало здобутки і втрати. В підручниках варто висвітлювати ці процеси у тісному взаємозв'язку, виходити із того, що Лютнева революція породила українську народно-демократичну революцію. Без 1917 року не могло бути і 1991 року. Ця думка, на жаль, ще не знайшла достатнього висвітлення в підручниках з історії України. Мабуть певний вплив на авторів підручників здійснює те, що вони хочуть якомога швидше сформулювати національну пам'ять і тому загальноросійські процеси, в руслі яких розвивалися революційні події і в Україні, якби не вписуються в цю концепцію. Бажано виокремити в революції 1917 року український інтерес, але для цього не варто перебільшувати національний досвід.

“Помаранчева революція” ще у багатьох на слуху, події тих листопадових і грудневих днів 2004 року. В підручниках, посібниках, публіцистичних працях автори звертають увагу на масовість, високу організованість її учасників, описують їхні спогади і надії [4]. Хоча

з'являється твердження і про те, що то була не революція, а всього лише громадянський протест проти режиму Л.Кучми. Як би там не було складно розібратися в термінології, все-таки ми повинні визнати, що в тих подіях брали участь частково ті, хто вів боротьбу за владу і ті, хто хотів докорінно змінити владу в Україні, зробити її більш демократичною, тобто такою, яка б відповідала інтересам більшості громадян України.

Треба визнати, що до активного політичного життя в революції долучається все-таки менша частина суспільства. Назріла потреба дослідити дії і помисли тих верств населення, які були поза політичними, військовими процесами, їхні оцінки тогочасних політичних партій і лідерів.

Проблеми державотворення в добу української революції у сучасному підручнику з історії України висвітлюються досить всебічно і ґрунтовно [2]. Однак намітилась тенденція до заперечення української державності в роки існування УРСР. Ми вважаємо, що УРСР була державним утворенням, якій були притаманні більшість ознак держави, що перебувала в складі СРСР. В економічній сфері діяльність державних органів була спрямована на організацію виробництва продукції у всенаростаючих масштабах. У соціальній сфері утверджувалась соціальна справедливість у межах наявних економічних та фінансових ресурсів. Інколи планка задекларованих зобов'язань перед суспільством піднімалась занадто високо, що призводило не тільки до їх невиконання, але й до погіршення життєвого рівня людей.

Незалежна держава Україна постала із УНР, УРСР. 1991 рік – це час активізації процесу формування політичної нації, це початок революційних перетворень у політичній системі, змін у формах власності, це час глибинних кроків у державотворенні. Історичний процес в т.ч. і державотворення є безперервним по своїй суті. І не варто замовчувати або ж нехтувати як здобутками, так і проблемами попереднього періоду в державотворенні.

УРСР існувала 70 років. Що залишила УРСР у спадок незалежній державі Україна? Наприклад, аграрний сектор економіки забезпечував виробництво майже 50 млн. тон зернових, у тваринництві було біля 24 млн. голів великої рогатої худоби, 19 млн. голів свиней тощо. Як бачимо, кількісні показники були доволі значними. Інша річ, що продуктивність тваринництва була недостатньою, а при вирощуванні зернових допускалися значні перевитрати енепргоносіїв, що вело до зростання їх собівартості.

Економічний потенціал УРСР на початок 90-х років був досить вагомим. І при вмілому розпорядженні ним можна було безболісно здійснити перехід від соціалістичного до більш ефективного капіталістичного господарювання. В зв'язку з цим хочемо зауважити, що в підручниках щомусь ці сутнісні ознаки нової економіки підміняються терміном “ринкові реформи”. Хоча відомо, що ринкові реформи виступають лише засобом досягнення головної мети.

У сучасній соціальній політиці приватна форма власності на засоби виробництва веде до різького майнового розшарування, до диференціації в задоволенні потреб членів суспільства. Це явище стало детонатором до початку масової еміграції українців, пошуком за кордоном роботи і більшої соціальної захищеності. Хоч і не всім, як це свідчать рядки вірша В.Садовника, це вдається:

Я – білий раб, я – українець.
Приїхав продаватись вам.
Я – найдешевший раб, чужинець,
Не їм, не сплю, роблю все сам.
Лиш покажіть, що вам зробити.
Все вмиць зроблю! І далі знов
Я буду віддано служити –
На милість вашу. Без розмов.
Служить, мов пес, готов достоту,
Сідницю панові втирать.
Якщо дасте мені роботу,

Вам буду ноги цілувать.
Нас “рідна” влада обманула
Як мати-покритка дітей.
В краї чужинські грубо пхнула
Своїх довірливих людей.
Я – раб український, дуже таний.
Тружусь без сну по три доби.
Я два дипломи маю, пане,
Беріть мене мерщій в раби! [3].

Окрім того, масова еміграція українців створює чимало проблем в українському середовищі, в т. ч. – у збереженні генофонду нації, у вихованні дітей, і зміцненні сім'ї тощо.

Отож, яким має бути сучасний підручник з історії України ХХ – початку ХХІ ст.? Підручник з історії України має бути національно спрямованим, описувати минуле і сучасне українців, надавати перевагу здобуткам, виховувати патріотичні почуття, особливо у молодих людей. При цьому ми маємо демонструвати повагу до всіх етносів, що проживають на території України, уникати образливих для них тверджень. Саме такий підхід і надалі забезпечить толерантність у нашому суспільстві. Ми маємо уникати надмірної заполітизованості в описі подій, явищ, фактів. Звичайно, підручник має містити інфомацію про історичні особи, однак не треба творити з них фетишів. Проблемою поки що є застосування статистичних даних. Автори не завжди перевіряють їх достовірність. Чимало є протиріч і в застосуванні термінології. У більшості підручників стверджується, що в 70-80 роки в Україні був “застій”. Ми схильні до думки, що в ті роки було сповільнення темпів економічного розвитку.

Історично склалось так, що історія українського народу в різних регіонах має свої специфічні прояви. Потрібно на це звертати увагу, але не абсолютувати їх, не допускати, щоб процес дослідження регіональної історії не переріс у заперечення того спільного, що було і залишається в нашій долі.

Історична наука розвивається досить швидко. Це означає, що і підручники мають оновлюватися, враховувати новітню джерельну базу і наукові публікації, новітні оцінки щодо діяльності політичних партій і осіб.

Таким чином, проблема викладу революцій і державотворення ХХ – початку ХХІ ст. в сучасних підручниках з історії України має займати вагоме місце. Саме ці сторони нашої історії будуть виконувати роль вихователя. Однак цього можна досягти за умови дотримання дослідниками історичної правди, чесності і незаангажованості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко О. Д. Історія України. Навчальний посібник. – К., 2006; Історія України ХХ – початку ХХІ ст. Навчальний посібник / П. Панченко, Н. Баранович, С. Падалка та ін.: За заг. ред. В. Смоля. – К., 2004; Історія України. Кер. авт. колективу Ю. Зайцев. – Вид. 4-е. – Львів, 2004 рік. та ін.
2. Українська революція і державність (1917-1920) – К., 1998; Новітня історія України (1990 – 2000). Підручник/ А. Слюсаренко, В. Гусев, В. Литвин та ін. – К., 2002; Політична історія України ХХ ст./ Голова ред. колегії І. Ф. Курас. У 6-ти томах. – Т.6. – К., 2004 та ін.
3. //Голос України 2001, 26 червня.
4. Лазарович М. Разом нас багато. – Тернопіль, 2006 р.; Яневський О. Хроніка помаранчевої революції. – Київ., 2005; Курт Г., Компе И, Андрейо В. Президентские выборы и оранжевая революция. Влияние на трансформационные процессы в Украине. – К., 2005.